

RENATA ALEKSANDROWICZ

EWA REPUCHO*

WROCŁAW

TEKST NATCHNIONY W OBLICZU NOWYCH TECHNOLOGII.
BIBLIA TYSIĄCLECIA W APLIKACJI NA TELEFON.
PERSPEKTYWA WYDAWCY

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2016.048>

WSTĘP

Nowe technologie dynamicznie przekształcają otaczającą nas rzeczywistość, przeobrażając życie społeczne, rodzinne i osobiste ludzi. Wypracowane przez lata doświadczeń i utwierdzone tradycją modele postępowania podlegają istotnym zmianom. Gwałtowna rewolucja – na miarę rewolucji Gutenberga – dokonuje się w kulturze pisma, zwłaszcza w sferze wydawniczej, w której wciąż otwartą kwestią pozostaje problem wkraczania książki w przestrzeń cyfrową, oddzielenia treści od jej materialnego nośnika, jakim przez długie stulecia pozostawał papierowy kodeks. Wskazywane zmiany dotyczą także *Biblii*, której warto przyrzeć się z perspektywy bibliologicznej i opisać Księgę Książ jako przedmiot nauki o książce.

* Dr Renata Aleksandrowicz, dr Ewa Repucho – Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego (renata.aleksandrowicz@uwr.edu.pl, ewa.repucho@uwr.edu.pl).

W artykule zaprezentowano więc najpopularniejszą mobilną wersję *Biblii Tysiąclecia* dostępną za pośrednictwem aplikacji *Pismo Święte*, przeprowadzono badania typograficzne edycji, porównano, pod względem edytorskim formę mobilną z kodeksem oraz przeanalizowano wpływ nowoczesnych technologii na zmiany procesu wytwarzania Księgi Ksiąg, wyciągając jednocześnie wnioski o charakterze ogólniejszym¹.

1. MODEL EDYTORSKI *BIBLI* – WIELOWIEKOWE DZIEDZICTWO

Nawet najnowocześniejsze formy udostępniania *Biblii* nie są wyłącznie dziełem czasów współczesnych. Aparat edytorski, który ułatwia korzystanie z *Pisma Świętego*, kształtował się przez wieki i jest wynikiem wspólnych działań następujących po sobie pokoleń [ilustracja 1.]. Edytorstwo biblijne zaczęło się bowiem rozwijać wraz z drukarstwem – pierwszymi książkami drukowanymi były właśnie teksty biblijne, np. *Biblia Gutenberga* zwana też *42-wierszową*². Natomiast przemiany szaty graficznej *Biblii*³ i wyposażenia edytorskiego, jakie dokonywały się na przestrzeni wieków, służyły m.in. wspólnemu celowi – przybliżeniu *Pisma Świętego* czytelnikowi, poprzez możliwość łatwiejszego i przystępniejszego korzystania z niego⁴.

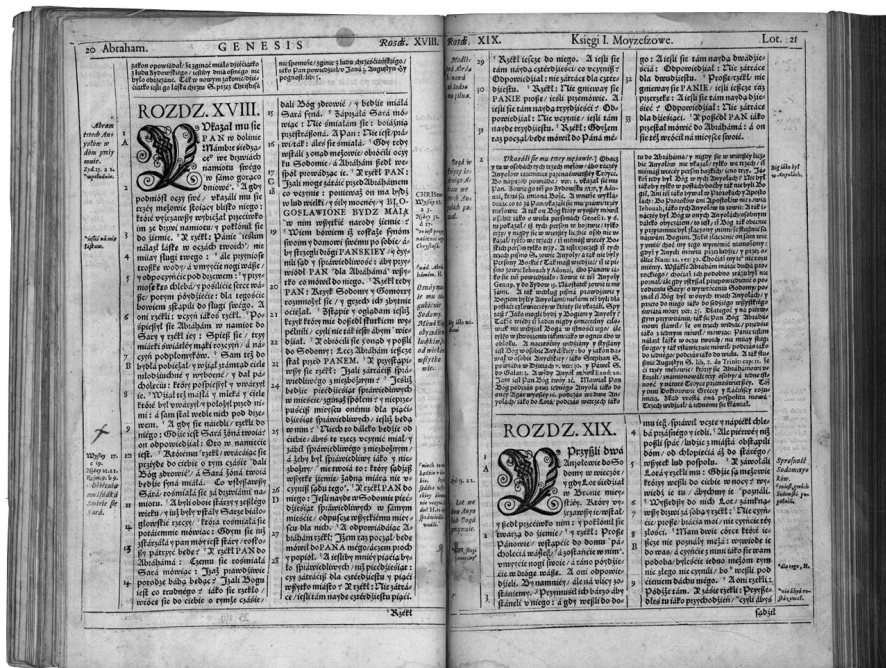
Najbardziej charakterystyczna zmiana o charakterze wydawniczym, która wpłynęła znacząco na odbiór *Biblii*, dotyczyła formatu księgi. Najstarsze *Biblie* łacińskie powstawały bowiem w wielkim formacie folio, któ-

¹ Aby uzyskać całościową i wyczerpującą analizę problemu, warto przedstawić omawiane zagadnienie zarówno z perspektywy wydawcy, jak i odbiorcy, a więc uzupełnić badania edytorskie o badania czytelnicze i pokazać, jak przeniesienie treści *Biblii* w przestrzeń cyfrową odbierają czytelnicy, czy zmiany te wpływają w znaczący sposób na ich praktyki lekturowe. Aspekt czytelniczy zostanie więc zaprezentowany w kolejnym artykule.

² B. Bieńkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 285.

³ J.A. Tomicka, „*Liber pulcher*”. O przykładach paryskiej i lyońskiej typografii wydawniczej XVI w., w: *O miejsce książki w historii sztuki*, red. A. Gronek, Kraków 2015, s. 83–94.

⁴ R. Pietkiewicz, *Pismo Święte w języku polskim w latach 1518–1638. Sytuacja wyznaniowa w Polsce a rozwój edytorstwa biblijnego* [on-line]. Praca doktorska pod kier. prof. Krzysztofa Migonia, Wrocław 2002, s. 27 [dostęp: 10.09.2015]. Dostępny w [www: < http://digital.fides.org.pl/Content/728/Pietkiewicz-Doktorat.pdf 28.04.2015 >](http://digital.fides.org.pl/Content/728/Pietkiewicz-Doktorat.pdf).

Il. 1. Układ typograficzny Biblii, XVI w. (Źródło ilustracji: POLONA)

ry miał podkreślać dostojność kodeksu. Duchowni i uczeni używali go w pozycji leżącej, pochylając się nad nim. Lata 70. i 80. XV w. przyniosły zmiany – drukarze włoscy zaczęli drukować *Wulgaty* w mniejszym formacie *in quarto*, ale prawdziwy przełom dokonał się w 1491 r. za sprawą drukarza z Bazylei, Jana Frobenia. Zmniejszył on format *Biblii* do *octavio*, otwierając się tym samym na nowych czytelników: mieszczan, kupców i rzemieślników. Po zmianie formatu *Biblia* stała się książką podręczną i wygodną w użyciu. Zmniejszenie formatu *Biblii* pociągnęło za sobą kolejne zmiany. Czcionka gotycka przestała nadawać się do druku w tak małych formatach, dzięki temu w latach 20. XVI w. *Biblie* podręczne zaczęto drukować stosowaną do dzisiaj antykwą.

Biblia jest księgą, z której często korzysta się w sposób wyrwykowy. Aby ułatwić czytelnikom taki rodzaj lektury, już w XV w. drukarze zaczęli wprowadzać do edycji wiele pomocy. Były one niezbędne, ponieważ początkowo układ typograficzny nie odzwierciedlał struktury tekstu, np. z oszczędności nie oddzielano nawet wyraźnie od siebie kolejnych ksiąg, niejednokrotnie nie robiono nawet przerwy między *Starym* i *Nowym*

Testamentem. Z czasem jednak zaczął kształtować się model standardowego wyposażenia *Wulgaty*, a następnie edycji w językach narodowych: w drugiej poł. XV w. pojawił się spis treści i numeracja kart, a także nagłówki z tytułami ksiąg i numeracja rozdziałów⁵. W XVI w. wprowadzono stosowane do dziś numerowanie wierszy. Natomiast na przełomie XVI/XVII w. zaczęto stosować układ dwułamowy, np. rozdzielony linią. Tekst został w przejrzysty sposób podzielony na księgi, rozdziały i wersety, co sprzyjało czytelności. Często nowa księga zaczynała się od nowej strony lub była oddzielona od swojej poprzedniczki poziomą linią. Nagłówki zaczęto składać wersalikami większego stopnia. Edycje *Biblii* z przełomu XVI/XVII w. były wyposażone w stosowane do dziś różnorodne pomoce ułatwiające lekturę, poprzedzające tekst, przeplatające go oraz następujące po nim (np. indeksy umieszczane na końcu *Księgi*), komentarze umieszczano także na marginesach, tak aby biegły równoległe z tekstem⁶. Ponadto w wiekach XVII i XVIII wykształciły się dwa modele edytorskie *Biblii*: edycje popularne, adresowane do szerokiej rzeszy odbiorców, oraz przeznaczone dla duchowieństwa lub uczonych, lepiej wyposażone, często w wygodnym układzie synoptycznym łacińsko-polskim⁷. Starano się więc dostosować rodzaj edycji do charakteru odbiorcy. [ilustracja 2.]

2. BIBLIA TYSIĄCLECIA W PRZESTRZENI CYFROWEJ

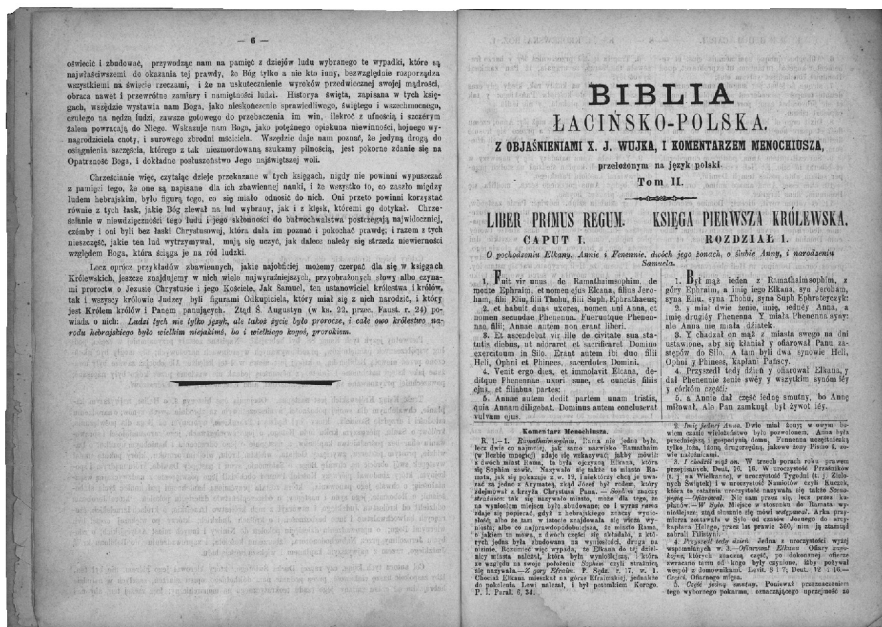
Najpopularniejszym polskim tłumaczeniem *Pisma Świętego*, oficjalnym przekładem Kościoła Katolickiego, zaleconym przez Konferencję Episkopatu Polski jest dziś *Biblia Tysiąclecia*. Stanowi ona pierwsze katolickie tłumaczenie całej *Biblii* z języków oryginalnych na polski i pierwszy ukończony przekład *Biblii* na język polski od czasów renesansu⁸. Ukazała

⁵ Tamże, s. 15.

⁶ Tamże, s. 47–50.

⁷ R. Pietkiewicz, *Biblia Polonorum. Tom V. Biblia Tysiąclecia (1965–2015)*, Poznań 2015, s. 75.

⁸ Ostatnie tłumaczenia: *Biblia ks. Jakuba Wujka* z 1599 r. i *Biblia Gdańska* z 1632 r. Por. J. Frankowski, *Dlaczego trzeba było dokonać nowego przekładu Biblii*, „Znak” 235 (1974), 1, s. 63–82.

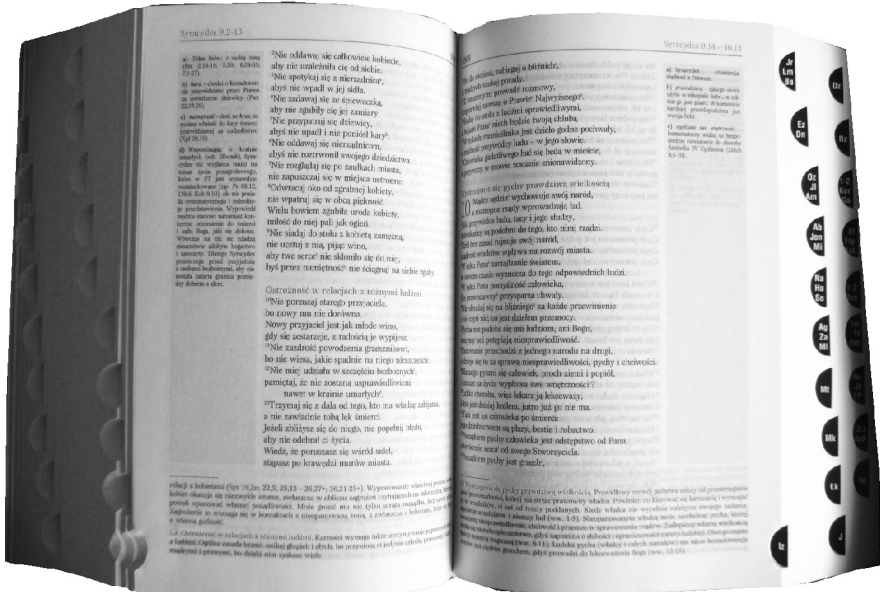
Il. 2. Układ typograficzny Biblii, XIX w. (Źródło ilustracji: POLONA)

się w 1965 r. w Wydawnictwie Pallottinum⁹ i do 1999 r. miała pięć wydań, ostatnie w ponad czterdziestu wersjach edytorskich. Forma edycji była bowiem odpowiedzią na konkretne zapotrzebowanie czytelników, np. wpływ na pojawienie się w latach 80. XX w. pierwszych kieszonkowych edycji *Biblii Tysiąclecia* w tzw. formacie oazowym miał ruch Światło-Życie, którego członkom potrzebna była niewielka podręczna książka do codziennego czytania w różnych warunkach. Z kolei wspólnoty neokatechumenalne zgłaszały zapotrzebowanie na *Biblię* w dużym formacie i ozdobnej oprawie, ponieważ potrzebowały pięknie wydanej księgi do celów liturgicznych¹⁰.

Szczegółne zróżnicowanie formy edytorskiej *Biblii* dokonano się na przełomie XX/XXI w. Poza ogromną różnorodnością tradycyjnych wydań drukowanych, edycji drukowanych alfabetem Braille'a, pojawiły się nagrania audio, liczne wersje komputerowe oraz wersje internetowe, udostępniające *Pismo Święte* w całości lub fragmentach. [ilustracja 3.]

⁹ *Biblia Tysiąclecia* miała pięć wydań w latach: 1965, 1971, 1980, 1983, 1999.

¹⁰ R. Pietkiewicz, *Biblia Polonorum. Tom V. Biblia Tysiąclecia (1965–2015)*, s. 373.

Il. 3. Układ typograficzny Biblii, XX w.

Godnym szczególnej uwagi zjawiskiem w historii edytorstwa biblijnego jest przeniesienie tekstu *Biblii* w przestrzeń cyfrową. Pierwsze próby skomputeryzowania *Biblii Tysiąclecia* pojawiły się w latach 90. XX w. Na przełomie XX i XXI w. *Biblia* trafiła do Internetu. W 2009 r. udostępniono ją w wersji HTML na stronach portalu społecznościowo-informacyjnego DEON.pl, a w formie audio (w formacie MP3) w serwisie Biblijni.pl, a także na stronie www.biblia-mp3.pl, skąd można pobrać całą *Biblię Tysiąclecia* w wersji audio, nagranych przez Bibliotekę Centralną Polskiego Związku Niewidomych z 1982 roku. W następstwie *Biblia Tysiąclecia* trafiła także na inne portale: Non possumus!, Fundacja Biblos, Biblia.pl, Ewangelizuj.pl, TwojaBiblia.pl i in., nie zawsze legalne. W sieci zaczęto także publikować czytania liturgiczne na kolejne dni roku, m.in. na portalach: Opoka.org.pl, Niedziela.pl, Internetowa Liturgia Godzin (brewiarz.pl), Mateusz.pl¹¹. Najnowszymi formami udostępniania tekstu *Biblii* są aplikacje na urządzenia mobilne. *Biblia Tysiąclecia* w tej ostatniej formie przeżywa dziś swój renesans, ciesząc się coraz większym zainteresowaniem użytkowników.

¹¹ Tamże, s. 282.

Analizując próby cyfryzacji *Biblii Tysiąclecia*, które dokonały się na przestrzeni ostatnich 25 lat, można wyłonić trzy etapy rozwoju tego typu edycji:

1. Publikacje desktopowe, uruchamiane jako program na komputerze, wymagające instalacji, jednostanowiskowe (lata 90. XX w.).
2. Aplikacje webowe, internetowe, dostępne wyłącznie w przeglądarce internetowej (od. 2009 r.).
3. Aplikacje na urządzenia mobilne, dostępne, w zależności od potrzeby, w przestrzeni on- i offline (od 2011 r.).

3. NOWE TECHNOLOGIE I BOOM NA MOBILNĄ BIBLIĘ

Pierwsze kroki w kierunku udostępnienia *Pisma Świętego* w Polsce na urządzeniach mobilnych zostały poczynione w 2009 r. Szczególną popularność zyskała jednak aplikacja, która powstała dwa lata później na system Android, najpopularniejszy obecnie systemem mobilny na świecie na telefony komórkowe, smartfony, tablety i netbooki. Jej twórcą jest Przemysław Bierut, absolwent studiów informatycznych na Wydziale Elektrycznym Politechniki Wrocławskiej. [ilustracja 4.] Prace nad aplikacją

Il. 4. Aplikacja mobilna *Pismo Święte*. Strona startowa w wersji pionowej

rozpoczął jako student trzeciego roku, aktywny członek Koła Naukowego, a także szef Duszpasterstwa Akademickiego Wawrzyny we Wrocławiu. Impulsem do pracy, jak wspomina, był boom na aplikacje mobilne, który się właśnie rozpoczął oraz potrzeba ewangelizacji płynąca z wiary. Projekt w swoim założeniu miał więc być niekomercyjny, pozbawiony reklam. Praca nad aplikacją była pionierska. Bierut musiał sam wypracować większość rozwiązań na poziomie technologicznym i graficznym¹².

Wersja próbna powstała zaledwie w tydzień. Już pierwszego dnia pobrało ją 100 osób, co świadczyło o dużym zapotrzebowaniu. Po całkowitym zakończeniu prac twórca aplikacji skontaktował się z Wydawnictwem Pallottinum, posiadającym wraz z Episkopatem prawa autorskie do *Biblii Tysiąclecia* (tłumaczenie IV) i przełamując pierwotną niechęć wydawnictwa do rozpowszechniania *Biblii* w ten sposób, uzyskał jego przychyłość. Aplikacja zyskiwała coraz większą popularność – w 2013 r., przy pomocy Piotra Krajewskiego, właściciela firmy informatycznej Stermedia, powstała wersja na iPhone'a, a na przełomie 2013/2014 r. wersja na WindowsPhona, przepisana przez Roberta Janowskiego z firmy Proximus. Stworzono także wersję na kanadyjskie smartfony BlackBerry.

O popularności aplikacji świadczy ilość pobrań – 500 000, w tym 380 000 na Androida, 120 000 na systemy Windows i iOS oraz 5000 na urządzenia BlackBerry. Oczywiście nie wszyscy, którzy pobrali aplikację muszą jej używać, ale według statystyk Google aplikacja ma aż 300 000 aktywnych użytkowników. Pochodzą oni z Polski, Wielkiej Brytanii, Niemczech oraz Stanów Zjednoczonych. Ponadto aplikacja na Androida uzyskała 10 000 ocen i 3000 recenzji w sklepie Google. Średnia ocen wynosi 4,8 na 5, a więc jest bardzo wysoka i wskazuje na wysoki stopień zadowolenia użytkowników¹³.

4. KODEKS KONTRA APLIKACJA

Analizując aplikację mobilną *Pismo Święte*, warto dokonać porównania z tradycyjnym kodeksem, zwłaszcza pod względem typograficznym

¹² Wywiad przeprowadzony przez autorki artykułu z twórcą aplikacji *Pismo Święte* Przemysławem Bierutem w dn. 28.08.2015 r. [niepublikowany].

¹³ Średnia z dn. 22.09.2015 r., utrzymuje się na stałym poziomie od wielu miesięcy.

i funkcjonalnym, aby uświadomić sobie podobieństwa i różnice w korzystaniu z obu form. Ponieważ aplikacja w założeniu autora ma stanowić odpowiednik edycji podręcznej, przeznaczonej do codziennego czytania w różnych sytuacjach, porównania należy dokonać z edycjami podobnego typu, np. edycją kieszonkową¹⁴.

1. Podstawowe znaczenie dla funkcji książki ma jej format, edycja kieszonkowa musi być wygodna¹⁵. Problemem w edytorstwie biblijnym zawsze była duża objętość księgi, np. *Biblia Tysiąclecia* w wersji tzw. „mini” Wydawnictwa Pallottinum mierzy 7,5 × 11 cm, przy sporej objętości 720 stron, zawiera przy tym wyłącznie *Nowy Testament*. Edycja nazwana przez wydawcę „kieszonkową” jest jeszcze większa, mierzy 10 × 14,5 cm i liczy 588 stron i również nie zawiera *Starego Testamentu*. Tymczasem wersji mobilnej problem objętości nie dotyczy, księga przyjmuje parametry nośnika, na jakim została zainstalowana – najczęściej płaskiego, niewielkiego, lekkiego smartfonu. Idea podręcznej *Biblii* kieszonkowej znajduje więc wreszcie swoje spełnienie.

2. W projektowaniu publikacji, kluczowe znaczenie dla jej czytelności ma wybór odpowiedniego kroju i stopnia pisma oraz interlinii¹⁶. Analizując tradycyjne edycje kieszonkowe, uwagę zwracają częste dążenia wydawców do zmniejszania objętości księgi właśnie za pomocą stopnia pisma – w niektórych edycjach został on pomniejszony do granicy czytelności, sześciu, a nawet pięciu punktów (np. w wydaniu kieszonkowym z 1980 r.). W aplikacji ten problem nie istnieje. Wielkość pisma można modyfikować w zależności od potrzeb użytkownika, powiększając go nawet do bardzo dużych rozmiarów. Dzięki temu tekst jest dobrze czytelny również na telefonach starszego typu z niewielkim wyświetlaczem, np. o przekątnej 3,2 cala.

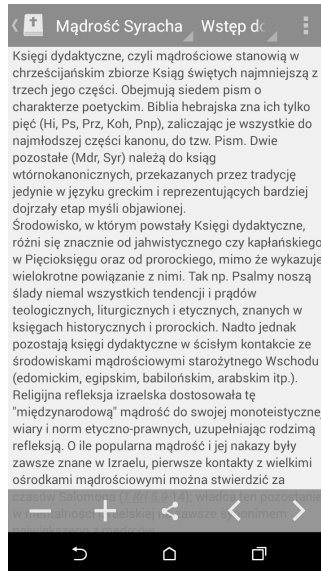
Jednocześnie warto zauważyć, że nowe technologie wymusiły złamanie pewnego kodu semantycznego, dotyczącego charakteru zastosowa-

¹⁴ Badaniami objęto działania aplikacji na następujących urządzeniach: HTC Wildfire S wyświetlacz 3,2”, Nokia Lumia 520 wyświetlacz 4”, Nokia Lumia 635 wyświetlacz 4,5”, HTC Desire 610 wyświetlacz 4,7”, myPhone Cube wyświetlacz 5”, Elephone P3000s wyświetlacz 5”.

¹⁵ T. Malinowska, L. Syta, *Redagowanie techniczne książki*, Warszawa 1984, s. 30–31.

¹⁶ R. Bringhurst, *Elementarz stylu w typografii*, Kraków 2007, s. 36–38.

nego kroju pisma, który obowiązywał w *Biblii* przez stulecia. Od renesansu była ona składana antykwą dwuelementową szeryfową. Tymczasem tekst w aplikacji, np. w wersji na Androida, złożono krojem Roboto, typowym krojem ekranowym, jednoelementowym, bezszeryfowym, przygotowanym w taki sposób, aby był czytelny także na ekranach o niskiej rozdzielczości. Wrocławski projektant Marian Misiak podkreśla, że typografia komunikuje się z obiorcą, jeszcze zanim zacznie czytać. „Wyobraź sobie *Biblię* – pisze Misiak – złożoną Helweticą. Otwierasz taką książkę i zanim przeczytasz cokolwiek, nigdy się nie domyślisz, że to jest *Biblia*, właśnie dlatego, że widzisz Helweticę [krój jednoelementowy bezszeryfowy]¹⁷. Tymczasem w aplikacji mamy do czynienia właśnie z taką sytuacją, którą wymusiły ograniczenia technologiczne. [ilustracja 5.]

Il. 5. Strona z tekstem z księgi *Mądrości Syracha*

3. Kolor w książce to kolejny problem tradycyjnego wydawcy, ze względu na znacznie powiększenie kosztów druku. Biblie kieszonkowe, które z założenia mają być tanie, są więc najczęściej jednokolorowe, rzadziej dwukolorowe. W wersji cyfrowej ten problem nie istnieje. Aplikacja

¹⁷ M. Misiak, *Jak najbardziej litery. O projektowaniu multiskryptowym i o tym, w jaki sposób modernizuje się typografia*, w: *Miliard rzeczy dookoła. Agata Szydłowska rozmawia z polskimi projektantami graficznymi*, red. A. Szydłowska, Kraków 2013, s. 121–137.

Pismo Święte została więc zaprojektowana w dwóch wersjach kolorystycznych: tradycyjnej (czarne litery na białym tle, wyróżnienia w kolorze pomarańczowym, beżowo-złote paski zadań) oraz w kontrze (białe litery na czarnym tle, wyróżnienia w kolorze pomarańczowym, beżowo-złote paski zadań). Ta druga wersja pobiera mniej energii. Korzystając z profesjonalnych rozwiązań w zakresie typografii ekranowej, wypracowanych przez firmę Google¹⁸, nie zastosowano tu jednak czystej bieli i czerni, które ze względu na dużą kontrastowość męczą oczy podczas czytania, lecz ciemny grafit i biel o delikatnym szarym odcieniu. [ilustracja 6.]

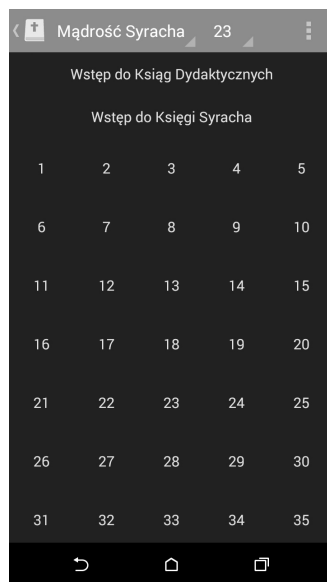

Il. 6. Spis ksiąg. Wersja w kontrze

4. Lektura *Pisma Świętego* może mieć charakter ciągły lub wyrwkowy. Ten drugi rodzaj lektury wymaga wyszukiwania określonych fragmentów tekstu. W tradycyjnym kodeksie wyszukiwanie wspomaganą wycinane w bloku książki paginatory oraz żywa pagina. Tymczasem aplikacja została wyposażona w intuicyjny system nawigacji, co sprawia, że poszukiwanie wskazanych fragmentów tekstu jest znacznie łatwiejsze i szybsze niż w kodeksie. W wersji cyfrowej czytelnik porusza się jakby

¹⁸ *Material design*. Dokumentacja firmy Google dotycząca projektowania aplikacji mobilnych [on-line]. Dostępna w [www: <https://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html>](https://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html).

„w głąb” księgi, przechodząc do kolejnych poziomów, pomijając czynność czasochłonnego kartkowania. [ilustracja 7.]

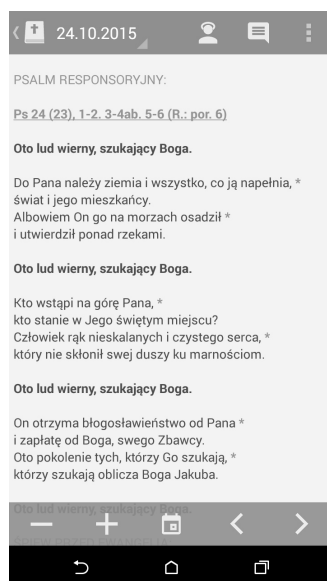
Il. 7. Numeracja rozdziałów. Wersja w kontrze

5. Atutem aplikacji jest prosty, przejrzysty, a jednocześnie atrakcyjny układ graficzny, w porównaniu z wersjami papierowymi, które na ogół przyjmują skromną formę typograficzną. Podstawowymi elementami interfejsu, ułatwiającymi komunikację z użytkownikiem, są estetyczne ikony umieszczone na ekranie głównym oraz podstronach.

6. Lekturę *Pisma Świętego* w postaci cyfrowej wspomaga także szereg dodatkowych narzędzi: możliwość dodawania zakładek (zaznaczone fragmenty są przechowywane w folderze *Zakładki*, dostępnym na stronie startowej), opcja zapamiętywania miejsca, w którym skończyło się czytać i in.

7. W wersjach papierowych często umieszcza się na końcu księgi konkordancję, starannie opracowaną przez teologów. Specjalne konkordancje mogą zajmować nawet kilka tomów. Dziś, w obliczu nowych technologii, znaczenie konkordancji drukowanych coraz bardziej spada, ponieważ zastępują je – tak jak w przypadku opisywanej aplikacji – wyszukiwarki umożliwiające przeszukiwanie Starego i Nowego Testamentu pod kątem wybranych słów i fraz.

8. Lektura *Pisma Świętego* wiąże się m.in. z codziennym rozważaniem czytań ze *Starego* i *Nowego Testamentu* obowiązujących w określonym roku liturgicznym. W związku z tym aplikacja została rozszerzona o *Lekcjonarz* w postaci bazy czytań, która jest co roku aktualizowana. Czytelnik dostaje gotowy zestaw z kolejno ułożonymi tekstami, bez konieczności ich wyszukiwania. Dodatkowo czytania zostały wzbogacone o komentarze Ojców Kościoła, co ułatwia indywidualne rozważania. Do aplikacji dodano także *Brewiarz* (tzw. *Liturgię Godzin*). Jego odmawianie dla świeckich nie jest proste i wymaga specjalnego przygotowania. Wersja cyfrowa *Brewiarza* nie wymaga natomiast żadnych umiejętności, ponieważ czytelnik dostaje gotowy zestaw modlitw na dany dzień. [ilustracja 8.]

Il. 8. Strona z *Lekcjonarza*

Aplikacja z czasem – na prośbę czytelników – stała się więc kolekcją najpotrzebniejszych im edycji (obok *Pisma Świętego* zawiera *Lekcjonarz*, *Brewiarz* oraz *Modlitewnik*). Wszystko zajmuje jedynie 7 MB, a sposób korzystania jest znacznie łatwiejszy niż z wersji papierowej.

*

Wymieniając zalety aplikacji, trzeba jednocześnie wskazać jej słabe strony i ograniczenia, które szczególnie widoczne są na poziomie typo-

grafii. Tradycyjna sztuka typograficzna, która osiągnęła już swoje wyżyny w druku, w przypadku edycji elektronicznych dopiero się kształtuje. Jej środki wyrazu są wciąż jeszcze bardziej ograniczone, np. nie ma możliwości pieczołowitego dopracowywania szczegółów na poziomie mikrotypografii: precyzyjnego ustawienia kerningu (odległości międzyliterowych) i trackingu (odległości międzywyrazowych), subtelnej regulacji światła jak w przypadku książki tradycyjnej¹⁹, np. *Biblii* Doves Press z inicjałami Edwarda Johnstona z 1903 r., będącej przykładem prawdziwego kunsztu typograficznego²⁰. Wymóg osiągnięcia jednolitej szarości kolumny, jako nieosiągalny, przestaje mieć znaczenie itp. Ponadto lokalność typografii w przestrzeni cyfrowej sprawia, że nie wiadomo do końca, jak tekst wyświetli się na urządzeniach odbiorcy.

5. ZMIANY MODELU PRACY NAD KSIĄŻKĄ

Analizując proces powstawania aplikacji *Pismo Święte* warto także zwrócić uwagę na zmiany w samym modelu przygotowania tekstu *Biblii* na nośniki mobilne, w stosunku do prac wykonywanych nad edycją tradycyjną. Można je bowiem uznać za zwiastun pewnych zmian o charakterze ogólniejszym.

1. Nie jest to bynajmniej normą w historii edytorstwa biblijnego, aby od rozpoczęcia prac nad nową edycją *Biblii* do oddania jej do rąk czytelników mijał zaledwie tydzień, jak to było w przypadku aplikacji *Pismo Święte*. Niewątpliwie czas powstawania edycji znacznie się skraca w świecie cyfrowym, co jest zasługą wyspecjalizowanych narzędzi i możliwości, jakie niosą nowe technologie.

2. Z drugiej jednak strony udostępnienie czytelnikom edycji wcale nie musi być jednoznaczne z zakończeniem nad nią prac, jak to się dzieje w tradycyjnym modelu edytorskim. Po wstępnych testach kilkunastu osób rolę testerów przejęli czytelnicy. Zachęteni przez Przemysława Bieruta do wspólnego rozwijania aplikacji przesyłali do niego maile z informacjami

¹⁹ M. Mitchell, S. Wightman, *Typografia książki. Podręcznik projektanta*, Kraków 2012, s. 90.

²⁰ J. Wiercińska, *Sztuka i książka*, Warszawa 1986, s. 52.

o błędach lub prośbą o wprowadzenie dodatkowych funkcjonalności, np. możliwość przełączania kolejnych ksiąg *Biblii* za pomocą przycisku zmiany głośności w smartfonie i in.

3. Czytelnicy stali się żywą społecznością, współedytorami księgi, poprzez zgłaszanie błędów lub propozycji ulepszeń, a także decydując w drodze głosowania o wyborze odpowiedniej wersji layoutu. Przemysław Bierut otrzymał w ciągu 5 lat kilka tysięcy maili od czytelników, nie licząc wpisów na Facebooku, na profilu poświęconym aplikacji.

4. W nowym modelu wydawniczym niezbędny jest informatyk. Być może w przyszłości to się zmieni, ponieważ narzędzia potrzebne do tworzenia aplikacji stopniowo się upraszczają, niemniej jednak na razie programista jest konieczny. Aplikacja *Pismo Święte* wykorzystuje bowiem platformę programistyczną (framework SDK – *Software Development Kit*), która definiuje strukturę (szkielet) aplikacji oraz ogólny mechanizm jej działania, a także dostarcza zestawu komponentów i bibliotek potrzebnych do wykonywania określonych zadań. Programista, tworząc aplikację, może ją więc rozbudowywać i dostosowywać poszczególne elementy do wymagań realizowanego projektu. Obecna wersja aplikacji (2.0.3.) powstała w środowisku programistycznym AndroidStudio, stworzonym przez Google w 2013 r.

5. Uwagę zwraca stanowisko firmy Google, która, udostępniając narzędzia programistyczne, ma jednocześnie ambicje wypracowania języka wizualnego, będącego syntezą klasycznych zasad dobrego projektowania z innowacyjnymi możliwościami technologicznymi. Udostępnia więc zaawansowane narzędzia, wyposażone w modułowe rozwiązania na poziomie typografii (np. w zakresie: pisma, siatki, układu ilustracji, widżetów, hierarchii, koloru, animacji itp.)²¹.

6. Przy tworzeniu aplikacji mobilnej, tak samo jak w procesie wydawania książki tradycyjnej, wciąż ważną rolę odgrywa grafik. Aplikacja *Pismo Święte* przeszła aż trzy *redesigny* w ciągu zaledwie pięciu lat, np. w najnowszym layoutcie, który powstał we współpracy z graficzką Izabelą Maciejak, specjalizującą się w projektach cyfrowych, zmieniono układ

²¹ *Material design*. Dokumentacja firmy Google dotycząca projektowania aplikacji mobilnych 2015 [on-line]. Dostępna w [www: <https://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html>](https://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html).

typograficzny i kolorystykę aplikacji, wprowadzając zgodnie z obowiązującymi trendami estetycznymi, uproszczone płaskie ikony. Można więc przypuszczać, że rola grafika w społeczeństwie nastawionym na wciąż nowe bodźce wizualne będzie rosła. W edycji cyfrowej, w przeciwieństwie do książki tradycyjnej, istnieje bowiem możliwość zmiany szaty graficznej, częstego dostosowywania jej do panujących trendów i mód estetycznych.

PODSUMOWANIE

Przemiany technologiczne i cywilizacyjne zmieniły oblicze *Biblii*. Od wieków podlega ona nieustannej ewolucji: pojawiają się nowe tłumaczenia, zmieniają się formy prezentowania tekstu natchnionego i jego udostępniania, zależnie od możliwości technologicznych, a także mód i prądów estetycznych. Patrząc z szerszej perspektywy na zachodzące zmiany, aplikację *Pismo Święte* można uznać za jeden z kroków w nieustannej drodze przez wieki w kierunku upowszechnienia i przybliżania tekstu natchnionego czytelnikowi.

Otwarte i domagające się odpowiedzi pozostaje natomiast pytanie, na które postaramy się odpowiedzieć w kolejnym artykule: jak czytelnicy odbierają przejście *Biblii* w przestrzeń cyfrową, czy kieszonkowa *Biblia* mobilna spełnia ich oczekiwania i czy w znaczący sposób wpływa na ich praktyki lekturowe?

Streszczenie. Przemiany technologiczne i cywilizacyjne zmieniają oblicze *Biblii*. Na przestrzeni wieków *Księga ksiąg* podlegała nieustannej ewolucji: pojawiają się nowe tłumaczenia, zależnie od możliwości technicznych, a także mód i prądów estetycznych, zmieniają się formy prezentowania tekstu i jego udostępniania. Dziś coraz większą popularność zdobywają aplikacje mobilne. W artykule zaprezentowano najpopularniejszą mobilną wersję *Biblii Tysiąclecia* dostępną za pośrednictwem aplikacji *Pismo Święte* Przemysława Bieruta, przeprowadzono badania typograficzne edycji, porównano, pod względem edytorskim formę mobilną z kodeksem oraz przeanalizowano wpływ nowoczesnych technologii na zmiany procesu wytwarzania *Księgi Ksiąg*, wyciągając jednocześnie wnioski o charakterze ogólniejszym.

Słowa kluczowe: Biblia; Biblia Tysiąclecia; Pismo Święte; edytorstwo; edytorstwo biblijne; typografia; ukształtowanie typograficzne; Przemysław Bierut; aplikacja mobilna.

Abstract. Divinely Inspired Text Facing New Technologies. Mobile Application of the Holy Bible. From the point of view of the creator. Civilization advance and progress in technology have changed the appearance of the *Holy Bible*. Over the centuries, the *Book of Books* has been subject to constant evolution: new translations appear, depending on technical advancements and aesthetic fashions and trends, the form of presenting and sharing the text varies. Today, mobile applications become more and more popular, e.g. *Pismo Święte* application, a digital version of the *Holy Bible* for mobile phones (Przemysław Bierut). Facing separation of the text of a book from its traditional media, one should seek answers to the following questions: How and why has the editorial form of the Holy Bible varied over the centuries? What transformations occurred at the time of entry of the Holy Bible into the world of digital media? How has its editorial model transformed along with its transition to mobile world?

Keywords: Holy Bible; mobile application; typography; Przemysław Bierut; digital media; editorial form; publishing.

BIBLIOGRAFIA

- Bieńkowska Barbara, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005.
- Bringhurst Robert, *Elementarz stylu w typografii*, Kraków 2007.
- Dzidosz Dariusz, *Biblia Tysiąclecia jako wydarzenie religijne i świadectwo pracy polskich biblistów*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 49 (2006), 2, s. 3–18.
- Frankowski Janusz, *Biblia Tysiąclecia i problematyka dzisiejszych polskich przekładów Pisma Świętego*, „Znak” 252 (1975), 6, s. 709–737.
- Malinowska Tekla, Syta Ludwik, *Redagowanie techniczne książki*, Warszawa 1984.
- Material design*, Dokumentacja firmy Google dotycząca projektowania aplikacji mobilnych [on-line]. Dostępna w www: <<https://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html>>.
- Misiak Marian, *Jak najbardziej litery. O projektowaniu multiskryptowym i o tym, w jaki sposób modernizuje się typografia*, w: *Miliard rzeczy dookoła. Agata Szydłowska rozmawia z polskimi projektantami graficznymi*, red. A. Szydłowski, Kraków 2013, s. 121–137.
- Mitchell Michael, Wightman Susan, *Typografia książki. Podręcznik projektanta*, Kraków 2012.
- Pietkiewicz Rajmund, ks., *Pismo Święte w języku polskim w latach 1518–1638. Sytuacja wyznaniowa w Polsce a rozwój edytorstwa biblijnego* [on-line]. Praca doktorska pod kier. prof. Krzysztofa Migonia, Wrocław 2002 [dostęp: 10.09.2015]. Dostępny w www: <<http://digital.fides.org.pl/Content/728/Pietkiewicz-Doktorat.pdf> 28.04.2015>.

- Pietkiewicz Rajmund, ks., *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego* [online]. Praca doktorska napisana pod kier. ks. prof. dr hab. Tomasza Hergesela, Wrocław 2004 [dostęp: 20.08. 2015]. Dostępny w www: <<http://digital.fides.org.pl/dlibra/docmetadata?id=730>>.
- Pietkiewicz Rajmund, ks., *Biblia Polonorum. Tom V. Biblia Tysiąclecia (1965–2015)*, Poznań 2015.
- Tomicka Joanna A., „*Liber pulcher*”. O przykładach paryskiej i lyońskiej typografii wytworzonej XVI w., w: *O miejsce książki w historii sztuki*, red. A. Groniek, Kraków 2015.
- Wiercińska Janina, *Sztuka i książka*, Warszawa 1986.
- Wywiad przeprowadzony przez autorki artykułu z twórcą aplikacji *Pismo Święte* Przemysławem Bierutem w dn. 28.08.2015 r. [niepublikowany].